JÓDAL KÁLMÁN

Kincs, ami (lehet, hogy) nincs

Dragoljub Raša Todosijević *Holnap hétfő lesz* című retrospektív tárlata kapcsán
(Vajdasági Kortárs Művészeti Múzeum, Újvidék, 2022)

Tulajdonképpen tudom, miből akarok kiindulni. Egy felirat-parafrázisból, aminek utólag a múzeumon kívül nem leltem a nyomára, pedig nagyon kerestem: sem mindhárom, általam elorzott katalógusban, sem a tulajdon fotóim közt (pedig megesküdnék rá, hogy többször is lefényképeztem, a mobilom memóriájában azonban nem találtam), sem a múzeumnak a kiállításból ízelítőt adó honlapján, sem a neten (a YouTube-on keresgélni már nem volt erőm).
A kérdéses két mondat, már ha emlékezetem nem csal, valahogy így hangzana magyarul: „A háború elkezdődött." Alatta pedig: „Ha te is úgy akarod."
A gyengébbek kedvéért megjegyzem, ez a két mondat eredetiben valaha John Lennon és Yoko Ono aláírásával lepte el New York utcáit. Valamikor 1980 környékén, vagyis nyúlfarknyival Lennon lelövése előtt.
Nos, Raša Todosijevićnek erről a „csavarjáról", igen, erről szeretnék írni.
„Gott liebt die Serben." Nem a legújabb, a kilencvenes évek által „kitermelt" szlogen ez, ami gyakran különböző nagyságú, függőleges vagy vízszintes, falra pingált vagy háromdimenziós, de mondjuk ki – horogkereszteket is gyakran tartalmazó – installációi által vésődött a generációm agyába. Annyi bizonyos, hogy a délszláv háborúk politikai pornókáoszában ez a mondat bátor kijelentésnek számított. Mert leleplezte, lemeztelenítette az akkori rendszert. Raša Todosijevićnek azonban bűzlött a néhai JSZSZK egykori önigazgatási rendszere is, erre mutat rá például a Bécsben készített *Was ist Kunst?* című performance-a, vagy például a szögekkel dekorált kenyérveknik is a hetvenes évekből. Ám a művész

a mai, balkáni változatú liberális demokráciát sem szereti. Vegyünk egy újabb, kiragadott példát: a belgrádi autóbuszok némelyikén 2009-ben feltűnt egy, a művész által jegyzett szöveg: „Anya eladó." Vagyis hű maradt önmagához. Örök ellenzéki.

Persze ma már elismert művészként, nem a margináliára szorított problematikus perszónaként tekint rá a világ. Raša Todosijević ugyanis mostanra európai hírű alkotónak számít, művei jó néhány nyugati múzeum gyűjteményét gazdagítják, amit – a világhírű Marina Abramovićon kívül, aki ugyan egy egészen más tészta – kevés kortárs szerbiai művész mondhat el magáról.

A néhai konceptualista művész bizonyos alkotásainál lehet vitatkozni, hogy mondjuk, objecteknek szánta-e az installáció kellékei közt „elhullajtott" tárgyait, a katalógusban pedig még Achille Bonito Olivának, a transzavantgárd olasz apostolának a neve is feltűnik a műalkotások „felfejtése", dekódolásai variációinak kapcsán. Ha azonban egységes egészként tekintünk a folyamatosan változó, több mint fél évszázadot felölelő, impozáns gyűjteményére, akkor mégis érdemes a konceptuális és a neokonceptualista kategóriákban gondolkodnunk.

Sok, nagyon sok művészeti akciójáról, installációjáról nem szóltam, de végül térjünk vissza a (talán) látott, és kiállított jelmondatra: „A háború elkezdődött. Ha te is akarod." Nos, egy Hrabal-idézettel kontráznék rá erre a szövegre: „Kelet-európai paranoia: az ember azt hiszi, hogy üldözik – és tényleg üldözik." Tehát biztonsági öveket becsatolni, hiszen a háború elkezdődött. Szerencsére, csak ha te is akarod – akkor.

Úgy legyen.

Elvégre, a kiállítás címe szerint: *Holnap hétfő lesz.* Akkor is, ha történetesen szerdára vagy éppen vasárnapra virradunk. S még akkor is, ha esetleg az orwelli kétértelműség jegyében újfent hétfőt mutat a naptár.

Hadd ne ragozzuk tovább.

JÓDAL KÁLMÁN

Heidire lesve

(Juhász Rokko, Szombathy Bálint és Kerekes László közös tárlata, 2022. augusztus 13., Kamanc, Karácsonyi-kastély, Danube Dialogues Program)

Három teljesen más profilú, szenzibilitású és stílusú alkotó közös tárlatáról írni meglehetősen hálátlan feladat. Mindegy, belevágok.
Talán azzal kezdeném, hogy mindhármuk művészetében megtalálható a Duna mint motívum, ami teljesen beleillik az Újvidék – Európa Kulturális Fővárosa 2022 programsorozat profiljába.
Juhász Rokko budapesti–szlovákiai performer, költő egy, a YouTube-on is megtalálható (állítólag, én ugyan nem leltem rá, de a helyszínen megtekintett videodokumentum, és a mellékelt, a videómegosztó oldalról származó kommentek bőségesen kárpótoltak az utólagos, hiábavaló böngészésért) számomra (is) posztmodern olvasatú akcióművészeti projektumát tekinthettük meg, amin az alkotó árvíz idején, szmokingban, esernyővel a feje fölött Budapest egyik legforgalmasabb helyszínén, a Dunában sétálgat le-föl. (Félreértés ne essék, nem a vízen jár, simán csak sétálgat az elöntött parton.) Hogy ez az egyszerű, ám szokatlan gesztus mekkora érzelmi töltetet váltott ki a nézőkben, az szinte elképesztő – volna –, ha nem ismerném az emberi természetet. Maradjunk annyiban: jó ötlet volt, tetszett. Mind a mögöttes ideagombolyag, mind a megvalósítás. A kommentek pedig tünetértékűek, persze mindezt a performance, a videoart, az alkotó és a befogadó közeg prizmáján át szemlélve.
Kerekes László vajdasági illetőségű, de Berlinben is huzamosabb ideig élő, valamint ott elhunyt festőművészről annyit mondanék: érdemes lenne tüzetesebben kutatni a hagyatékában. Világszínvonalon művelte azt a festészeti stílust, amit később transzavantgárdnak neveztek el, an-

nak első jugoszláviai (ne felejtsük el, a nyolcvanas évek elején Újvidéken élt, és akkoriban kezdték csak elismerni) művelőjeként számon tartva. Kiváló festményeiről, installációiról gyakran visszaköszön a Duna, hisz annak vonzáskörében élt. Szomorú tény, hogy eddig mindössze néhány munkáját sikerült felkutatni, magángyűjteményekből. Műveit ismerve, az igazi elismerés küszöbén, ma csak annyit mondhatok: jó, hogy volt egy Kerekes Lászlónk.

A harmadik, a vajdasági illetőségű, de 2000 óta Budapesten élő Szombathy Bálint költő, kritikus, művészeti író, konceptualista alkotó és performer ezúttal három munkáját hozta el nekünk. Az egyik az *Áthidalások* (1997) című performance-ának fotódokumentációja, az egykori, 1944-ben lebombázott Mária Valéria-hídon, amely az akció pillanatában még mindig, egymástól százméternyire fekvő, egymást fürkésző romok összessége, amelyet majd végül 2001-ben felújítanak.

1997-ben a pozsonyi Magyar Köztársaság Művészeti Intézete felkért néhány művészt, hogy a maguk eszközeivel mintegy teremtsék újjá Párkánynál a Dunába roskadt hidat. Szombathy motorcsónakkal közelítette meg a partot. A hídcsonkról egy kötélből font létra lógott. Amikor fölmászott a platformra, ott egy magyar nyelvű Biblia várta. Ebből felolvasta Mózes II. könyvének 13. és 14. fejezetét, majd a vízbe hajította. Ezt a hídcsonk különböző pontjain roma, angol, és szlovák nyelven ismételte meg, s végül a csonka híd konstrukciójára szerelt pirotechnikai eszközöket gyújtott meg, mintegy azt a lángoló oszlopot jelképezve, amely a bibliai időkben Izrael népe számára mutatott utat.

Második, *Városmutogatások* (2007) című művét – melyet Slavko Matković előtti hommage-ként aposztrofált – fotóperformance-nak is nevezhetnénk, nem pusztán a performance fotódokumentációjának. Itt budapesti utcaneveket fotózott, melyek szűkebb hazája, Vajdaság különböző városairól kapták a neveiket (Szabadka, Nagybecskerek, Versec, Zombor, Újvidék stb.), és mindezek utcanévtáblái mellé odahelyezett egy-egy, a szóban forgó városról készült képeslapot. Itt hadd ne merüljek bele a Haza tárgykörének és mibenlétének elemzésébe, a következő, egyben utolsó kiállított munkája ugyanis éppen a *Heimat images* (2005–2008) címet viseli. Itt is digitális printekről van szó, de ezúttal ezek a nyomatok

digitálisan manipuláltak is. Giccses képeslapok részeiről és a giccsfantázia egyik toposzáról, Heidiről, aki mindegyik képen ott található – tíz kiló jóakarattal azt is mondhatnám, hogy Mona Lisa-i rejtélyes mosolylyal tekintve le ránk –, ugyanis teljes közhelyszerűségében zsigeri kérdéseket provokál: Mi is az, hogy Heimat? A haza? És melyik? A szűkebb? A bővebb? S hol vagyunk benne otthon? Lehetünk-e benne bárhol is, de *igazán* otthon? Az pedig, véleményem szerint, költői kérdés, hogy csak a németeknek van-e Heimatjuk. Szerintem – azt hiszem, Szombathyval egyetértve – szélesebb perspektívából szemlélve az egész, ironikusan giccsbe csomagolt vágygubancot, minden népnek, országnak, régiónak, közösségnek, egyénnek is megvan a maga Heimatja, vagy legalábbis keresi, újra- és újradefiniálva mind a Heimatját, mind önmagát. És innen már, ohne lelkifurdalással, a saját agyalásom: útközben talán rá is talál. Majd elhajítja, mint elavultat, és újat keres. Esetleg a Heimat löki ki magából, vagy omlik össze a feje fölött, ezért kénytelen keresni magának egy újat. Lehet-e a Heimat levethető és felvehető, rosszmájúan fogalmazva: többszörösen újrahasznosítható? Vagy Heidi mindannyiunk, vagy legalábbis egyes államok lakosainak elérhetetlen vágyálma csupán? Esetleg mikroközösségekre, egyénekre lebontva? Netán a misztikus Heimat a virtuális térben, vagy csupán a fejünkben létezik/létezhet? Gondolkozzunk, állítólag azért vagyunk.

Tehát: kalandra fel! Higgyétek el, megéri ez a bensőnkben való bányászgatás. Valójában húsba vágó, olykor marón fájó kérdések ezek. És közben lebegjen szemünk előtt ennek az alpesi kislánynak a talányos, rejtélyes, talán örökre megfejthetetlen mosolya. La Gioconda – műanyagból. De teljes archetipikus valójában, az holtbiztos.

És így tovább a horizont vonaláig (és azon túl), vagy addig, amíg a multiplikált, egymást tükröző Heimatok végtelenbe vesző készlete tart, tükör által homályosan, mindez egy tucat-Heidi rejtélyes, de sokat sejtető mosolyának – talán örök – csendes vagy harsány, de mindenképp néma kíséretében.

Számunk szerzői

ALBAHARI, David (1948) író, műfordító

BLAŠKOVIĆ, Laslo (1966) író

CVIJANOV Dorottya (1990) műfordító

ĐUROVIĆ, Ilija (1990) író, dramaturg

HARKAI VASS Éva (1956) költő, író, nyugalmazott egyetemi tanár

IVÁNYI Márton (1984) társadalmi kommunikációkutató

JÓDAL Kálmán (1967) író, műfordító

KECSKÉS Ildikó (1993) tanár, műfordító

KOPICL, Vladimir (1949) költő, író, kritikus

LENKES László (1979) műfordító, zenész

LOSONCZ Márk (1987) filozófus

MARKOVIĆ, Milena (1974) költő, drámaíró, egyetemi tanár

MUNJIN Andrea (1990) képzőművész, angoltanár

NEŠIĆ, Aleksa (1990) aktivista

NEZIROVIĆ, Elvedin (1976) író, újságíró

OROVEC Krisztina (1982) műfordító, újságíró, szerkesztő

SZAKÁCS Patrícia (1982) újságíró, szerkesztő

TEŠIN, Srđan V. (1971) író, újságíró

VUJICSICS Marietta (1946) műfordító, szerkesztő, diplomata

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2022. szeptember. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 960 dinár. Egyes szám ára 200 dinár, a duplaszám ára 300 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 50 EUR – Készült a Magyar Szó Lapkiadó Kft. nyomdájában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114